

KS. WŁADYSŁAW NOWAK

ŚWIĘTOWANIE NIEDZIELI DUCHOWYM I KULTUROWYM DZIEDZICTWEM CHRZEŚCIJAŃSTWA JEDNOCZĄCEJ SIĘ EUROPY

Świętowanie niedzieli jest dla Kościoła znakiem wierności Panu. Poprzez wieki lud chrześcijański zawsze otaczał szczególną czcią i przeżywał w najgłębszej radości ten święty dzień – nowy dzień, pierwszy z nowego stworzenia zapoczątkowanego przez zmartwychwstałego Chrystusa, w którym czas ziemski (*chronos*) przemienia się w czas łaski (*kairos*)¹. W jednoczącej się Europie o kulturze chrześcijańskiej problem świętowania niedzieli należy do problemów priorytetowych. Filarami jednoczącej się Europy są nie tylko prawodawstwo, ekonomia, bezpieczeństwo, ale także kultura. Kulturę Europy kształtowało i kształtuje chrześcijaństwo.

1. DZIEDZICTWO DUCHOWE

W dwudziestowiekowej historii Kościoła świętowanie niedzieli ukształtowało kulturę duchową Europy. Nic dziwnego, że Ojciec Święty Jan Paweł II przypomniał:

Dzień ten jest najważniejszym symbolem tego, co chrześcijaństwo dawało i daje Europie i światu: nicustanne głoszenie dobrej nowiny o zmartwychwstaniu Jezusa, świętowanie tego zwycięstwa nad grzechem, śmiercią, zaangażowanie na rzecz pełnego wyzwolenia człowie-

---

Ks. prof. dr hab. WŁADYSŁAW NOWAK – kierownik Katedry Teologii Praktycznej i Ekumenizmu na Wydziale Teologii UWM w Olsztynie; adres do korespondencji: ul. Kościuszki 86, 10-155 Olsztyn; e-mail: nowlad@uwm.edu.pl.

¹ Jan Paweł II. *List apostolski „Dies Domini” o świętowaniu niedzieli*. Watykan 1998 (dalej DD) nr 19; W. Nowak. *Świętowanie niedzieli w świetle wymogów nowego Katechizmu Kościoła Katolickiego*. Olsztyn 1995 s. 12-13.

ka. Strzegąc chrześcijańskiego znaczenia niedzieli pomagamy Europie dbać o istotną część jej duchowego i kulturowego dziedzictwa²

Nie ma przesady w stwierdzeniu, że dzień Pański ukształtował kulturę Europy i przyczynił się do jej zachowania. Niedziela jest niezbywalnym powszechnym dobrem kultury³ Wartości, jakie proponuje, są najlepszymi gwarantami humanistycznej i pokojowej Europy. Dlatego nie da się odłączyć na dłuższy czas niedzieli jako dobra kulturowego od jej religijnego pochodzenia⁴

Każdej niedzieli na całym świecie chrześcijanie, zgromadzeni wokół ołtarza pod przewodnictwem kapłana, sprawują Eucharystię, razem słuchają słowa Bożego oraz upamięniają śmierć i zmartwychwstanie Chrystusa w oczekiwaniu na Jego chwalebne przyjście (OWMR 7).

Świętowanie niedzieli jest wielowiekowym dziedzictwem kulturowym Polaków. Przed wojną znaczna część społeczeństwa, bo aż 88%, należała do Kościołów chrześcijańskich, dlatego niedziela była uprzywilejowanym dniem dla większości Polaków – nikt nie „konkurował”, aby tym dniem zawładnąć – ani drapieżny kapitalizm, ani fundamentalistyczny ateizm. Po wojnie sytuacja się zmieniła ze wskazaniem na społeczeństwo 95,2% katolickie, ale zaczęła się walka o rząd dusz i całe grupy zawodowe zostały zmuszone do zmiany obyczajów, a niedziela stawała się dniem, w którym wykonuje się zaległe prace domowe, tracąc z oczu jej sakralny charakter. Jak się okazuje, w 1960 r. w niedzielnej Eucharystii brało udział 46,7% Polaków, a w 1968 r. 67,3%. To efekt Wielkiej Nowenny Roku Milenijnego. W latach siedemdziesiątych ubiegłego wieku liczba tzw. *dominantes* utrzymała się na podobnym poziomie, by obecnie zatrzymać się na ok. 50% frekwencji w niedzielnej Mszy świętej. Około 25-30 % to tzw. katolicy sezonowi, reszta populacji katolików pozostaje poza oddziaływaniem Kościoła⁵ We Włoszech we Mszy świętej uczestniczy 25,8% katolików, w Portugalii 26,4%, w Hiszpanii 27,33%.

² Wypowiedź papieża Jana Pawła II podczas modlitwy na Anioł Pański dnia 3 sierpnia 2003 r., w której przypomniał o chrześcijańskich korzeniach Europy.

³ R. Falsini. *L'assemblea eucaristica dominicale nel contesto culturale odierno*. „Rivista di pastorale liturgica” 23:1985 s. 55; B. Nadolski. *Antropologiczno-kulturowe walory niedzieli w dzisiejszym społeczeństwie*. W *Niedziela w społeczeństwie pluralistycznym*. Red. E. Mateja, R. Pierskała. Opole 2001 s. 45.

⁴ R. Bleinstein. *Kultur des Sontags*. „Stimmen der Zeit” 205:1987 s. 454-462.

⁵ W. Zdaniewicz. *Stan dominantes a liczba duchowieństwa w diecezjach polskich*. W: *Religijność ludowa*. Wrocław 1983 s. 105-128.

2. DZIEDZICTWO KULTUROWE NIEDZIELI

Według nauczania Jana Pawła II niedziela ma być oparciem dla chrześcijańskiego życia. Strzegąc chrześcijańskiego znaczenia niedzieli, pomagamy Europie dbać o istotną część jej duchowego i kulturowego dziedzictwa. Z pewnością wywrze dobroczynny wpływ na całe społeczeństwo cywilne (DD 84 -87)).

W świętowaniu niedzieli Kościół świadczy co tydzień o rewolucyjnej nowości chrześcijaństwa i ujawnia jednocześnie sprzeciw wobec starego kultu życia, który jest w gruncie rzeczy odurzaniem się witalnością i użyciem.

Niedziela jest dniem Pańskim, dniem człowieka i jako taka tworzy jego „historię”, inspiruje wartościami uniwersalnymi jego aktywność.

Zagadnienie dziedzictwa kulturowego niedzieli prowadzi do kolejnej, trudniejszej problematyki – związanej z antynomią, jaka zachodzi między obowiązkiem świętowania niedzieli przez chrześcijanina a absolutyzowaniem wolności człowieka. Ale owa antynomia jest tylko pozorna, odnotować bowiem należy podchodzenie do wolności jako wartości osobowotwórczej na korzyść autocentryzmu, czyli samorozwoju, samourzeczywistniania się, a przecież dziedzictwo kulturowe świętowania niedzieli niesie z sobą te wartości⁶ W związku z tym stanowi odpowiednią szansę i dlatego jest wezwaniem do ukazywania dnia Pańskiego jako dnia pełnego samorozwoju, dnia, który Stwórca przewidział z myślą o człowieku, uczynił go dla człowieka (Mk 2, 27). Zasadą niedzieli jest wzrastanie i rozwój człowieka od *imago Dei* do *amicus Dei* w najszerszym rozumieniu tych wyrażen. Dzień Pański ofiaruje realną możliwość kształtowania wolności. Czyni to pozytywnie poprzez przekazywanie, uczenie realnych wartości, jak również negatywnie, popierając protest przeciw dominacji ekonomii, zekonomizowaniu kultury⁷

Dziedzictwo kulturowe niedzieli podkreśla, że niedzielne zgromadzenie liturgiczne nie jest społecznością „wyłączonych”, jak w Qumran, lecz wspólnotą „dzielącą posiłek” Kościół jest wspólnotą stołu Pańskiego⁸ Wspólnota oznacza spotkanie, jest wydarzeniem spotkania, stanowi proces budowania międzyosobowych relacji. Nie ma człowieczego „ja” bez drugiego czło-

⁶ H. Klages. *Wertedynamik. Über die Wandelbarkeit des Selbstverständnis*. Zürich 1988 s. 64

⁷ L. Neuhold. *Der Sonntag als Statthalter des Humanismus. Gedankensplitter zur Thema Sonntag Wertewandel* W: R. Weiler (red.). *Der Tag des Herrn*. Wien 1998 s.266-267.

⁸ *Das Wesen des Christentums ist synesthein*. W: H. Rossmann i in.. (oprac.). *Mysterium der Gnade*. Regensburg 1975 s. 92-102.

wieka, nie ma „ja” bez „my”, jak nie ma „my” bez „ja”⁹ Niedziela jest dniem bycia razem, dniem wspólnoty, troski o wspólnotę troski o jej wzrastanie. Postuluje się większą kreatywność rodzin i Kościoła domowego w przeżywaniu niedzieli. W odniesieniu do liturgicznego zgromadzenia warto odwołać się do stwierdzenia Jana Pawła II o niedzielnym zgromadzeniu, które winno być „braterskim spotkaniem” (DD 44) i ogarniać potrzeby całej wspólnoty. Zgromadzenie liturgiczne winno być wspólnotą komunikowania. Słowa, gest, postawy, symbole są „czynnikami paktu społecznego wzajemnego uznania i tym samym pośrednikiem identyczności”¹⁰ Więzy zadziergnięte w liturgii znajdują swój dalszy ciąg w kontaktach międzyludzkich poza liturgią.

Dziedzictwo kulturowe niedzieli domaga się także takiego kształtowania celebracji, by była znakiem wyzwania, kształtowania wolności. Wiara świętująca dzień Pański jest aktem komunikowania egzystencji, jest działaniem całego bytu człowieka, jest wejściem w relacje, w żywe związki z drugim człowiekiem, ze wspólnotą rodziny, parafii. Wyzwała człowieka z koncentrowania się na sobie samym, w konsekwencji realizuje *exodus*. Dzieje się to także poprzez fakt, że częścią aktu wiary, jakim jest uczestnictwo we Mszy świętej niedzielnej, jest poszukiwanie, wsłuchiwanie się, refleksja, rozważanie i wola wprowadzenia tych wartości w czyn zgodnie z zasadą *contemplata aliis tradere*. Autentyczna wiara to też *admiratio*, prowadząca do jej wyznawania, jak i *confessio laudis*¹¹ Wiara autentyczna i dojrzała jest zakorzeniona w kulturze.

Dziedzictwo kulturowe niedzieli to związek między dojrzałym człowieczeństwem a wartościami duchowymi. Nie ma dojrzałości bez światła wartości, bez refleksji nad priorytetami życia. Leszek Kołakowski w swoich refleksjach nad kulturowym dziedzictwem niedzieli zauważył:

Trzeba uznać, że ta idea świętego dnia, czasu sakralnego, który rytm życia wyznacza i kieruje myśl naszą i uczucia ku innym sprawom niż troski nasze i zabiegi przyziemne, jest bardzo mądra, jest też na tyle ważna, że Pan Bóg uczynił z niej osobne przykazanie – trzecie z Dekalogu, a i z drobnych powodów Papież je przypomina. Nie chodzi wcale o to, że wypoczynek jest potrzebny dla naszej kondycji fizycznej, ale właśnie o to, żeby ów czas codziennego pogrążania się w doczesnych sprawach był regularnie przerywany medytacją nad sprawami wiecznymi, zanurzeniem się w rzeczywistości niewidzialnej, lecz najważniejszej.

⁹ U. Beck. *Ohm ich kein Wir*. „Die Zeit” 35: 1996 (z 23.08) s. 10.

¹⁰ L.M. Chauy et. *Du symbolique au symbole*. Paris 1979 s. 38-39; por. też H. Omeufels. *Kommunikative Sakramenttheologie*. Freiburg 1995.

¹¹ Nadolski, jw. s. 49.

której rzeczywistość świecka jest ledwo bladym i skrzywionym refleksem, żeby więc czas świecki był przez święto niejako regularnie odnawiany, jakby życie zwykłe zaczynało się od nowa po święcie¹²

Należy zauważyć, że liturgia pozwala doświadczyć całościowej hierarchii wartości. Niedziela to „zwięzły symbol chrześcijańskiej wiary”, a w kontekście elpicznego (gr. *elpis* – nadzieja) charakteru chrześcijaństwa, ukazuje Boga jako ostateczne wypełnienie ludzkich dążeń. Niedziela sprawowana jako nadzieja dla całego świata pełni równocześnie funkcję krytyczną w stosunku do „zamkniętego świata”¹³

Niedziela jest sakramentem dla świata, znakiem sprzeciwu, ale jeszcze bardziej znakiem wolności, zbawienia. Kościół winien jest światu pełny obraz niedzieli. Wzmiankowane elementy dziedzictwa kulturowego niedzieli stanowią wezwanie do troski o ukazywanie pełnego obrazu dnia Pańskiego, o mistagogię, inicjację bardziej niż indoktrynację w imię przykazania, oczywiście także o jakość celebracji, szczególnie Eucharystii, która jest „nerwem chrześcijaństwa”, tym, co jest najbardziej centralne – żeby posłużyć się wyrażeniem Jakuba Baumgartnera¹⁴

Niedzielna liturgia jako „radosne przebywanie przed Bogiem” (Pwt 12, 18) może i powinna stać się dla uczestników zbawienną afirmacją ludzi, twórczym spoczynkiem w Bogu, wytchnieniem przed Bogiem (Wj 31, 17). W „program” dziedzictwa kulturowego niedzieli wpisuje się również refleksja nad znaczeniem święta dla człowieka. Człowiek myślący to *homo festivus* – istota świętująca. Wspomniane elementy dziedzictwa kulturowego niedzieli jako wartości uniwersalne są ze sobą ściśle powiązane. Jeden wymiar wspomaga drugi. Wspólnotowość znajduje swój niezbywalny fundament w kulturze rodziny – niedziela ma być dniem przeżywanym razem. Oznacza wspólne odprężenie, wypoczynek, międzyludzkie kontakty, duchowe i kulturowe zajęcia, twórczą przerwę; odpoczynek niedzielny oznacza absolutny prymat Boga, ale także prymat godności człowieka nad wymogami ekonomii, zapowiada nadejście „nowego nieba” i „nowej ziemi” gdzie człowieka zostanie ostatecznie i całkowicie wyzwolony z niewoli potrzeb (DD 68).

Szwajcarscy biskupi w liście pasterskim na temat świętowania niedzieli napisali, że bez dnia Pańskiego, bez siódmego dnia byt człowieka jako czło-

¹² O *nicnierobieniu*. „Gazeta Wyborcza” z 3-5.04.1999 s. 26.

¹³ Nadolski, jw. s. 51.

¹⁴ *Der Sonntag – Tag des Herrn*. Freiburg 1978 s. 36.

wieka jest niemożliwy¹⁵ Dzień ten jest tak konieczny jak powietrze, światło i woda. Stwierdzenia te są w pewnym sensie powtórzeniem wypowiedzi przedstawiciela grupy około 50 chrześcijan w Abitenie koło Kartaginy: *Sine dominicum non possumus*¹⁶ Współczesny człowiek coraz bardziej przekonuje się do niezbywalnych wartości dnia Pańskiego.

Papież Jan Paweł II uczy, że

[...] należy go święcić udziałem w Eucharystii oraz odpoczynkiem w atmosferze chrześcijańskiej radości i braterstwa. Niech będzie obchodzony jako centrum całego kultu, nieustanna zapowiedź życia bez końca, która umacnia nadzieję i dodaje otuchy w drodze. Nie obawiamy się zatem bronić go przed wszelkimi atakami i dokładać starań, aby w organizacji pracy był on postrzegany jako dzień dla człowieka, z pożytkiem dla całego społeczeństwa. Bowiem gdy niedziela zostaje pozbawiona swojego pierwotnego znaczenia i nie można przeznaczyć jej na modlitwę, odpoczynek, komunie i radość, dochodzi do tego, że „horyzont człowieka staje się tak ciasny, że nie pozwala mu dojrzeć «nieba». Nawet odświętnie ubrany, nie potrafi już «świętować»” A bez wymiaru świętowania nadzieja nie miałaby gdzie mieszkać¹⁷

3. OBRONA ŚWIĘTOWANIA NIEDZIELI

Próby odstąpienia od niedzieli, zresztą nie pierwsze w historii, chociaż współcześnie mają nieco inny charakter, są żonglowaniem losami człowieka i więzi rodzinnych.

W postmodernistycznej dekonstrukcji struktur czasu pracy chęć maksymalnego wykorzystania czasu wolnego najczęściej prowadzi do absurdalnej racjonalizacji niedzielnego wypoczynku. Dochodzi do tego bogata oferta centrów handlowych, które zwolna stają się integralną częścią *show businessu*. Ich wystrój przypomina wesołe miasteczka, a zakupom towarzyszą różne niespodzianki oraz dyskretna muzyka. Stąd też w niektórych kręgach społecznych niedzielne wizyty całymi rodzinami w supermarketach stają się ulubioną rozrywką Polaków. Tak zwana „McDonaldyzacja niedzieli”, czyli

¹⁵ Nadolski, jw. s. 52.

¹⁶ *Acta SS. Saturnini, Dativi et aliorum plurimorum martyrum in Africa*, 7, 9, 10. PL 8, 707. 709-710.

¹⁷ Jan Paweł II. *Adhortacja Apostolska „Ecclesia in Europa” O Jezusie Chrystusie, który żyje w Kościele, jako źródło nadziei dla Europy*. Kraków 2003 nr 82 s. 80. Cytat wewnętrzny z DD 4.

przeorganizowanie maksymalne i wypełnienie tego wolnego dnia przez przemysł rozrywkowy, wulgaryzuje prawdziwy sens niedzieli¹⁸

W odpowiedzi na te wyzwania na uwagę zasługuje ruch, jaki powstał ponad wyznaniem chrześcijańskimi w obronie niedzieli¹⁹. Ma to swój rezonans w interkonfesyjnych inicjatywach, takich jak chociażby w Kościołach katolickim i luterańskim w Niemczech. Kościoły te wychodzą ze stanowiska, że należy postawić sobie pytanie o „przyszłość niedzieli we współczesnym społeczeństwie”²⁰. W związku z tym w 1988 r. Konferencja Episkopatu Niemiec wraz z Radą Kościołów Ewangelickich w Niemczech wydały wspólne oświadczenie: *Nasza odpowiedzialność za niedzielę*²¹. Kościół ewangelicki w Niemczech, zebrał pół miliona podpisów pod apelem „Pozostawcie niedzielę w spokoju” – bez niedzieli są tylko dni pracy.

W trosce o utrzymanie niedzieli prawnie chronionym dniem wolnym od pracy wypowiedziały się gremia chrześcijan Niemiec i Austrii, protestując w licznych oświadczeniach przeciwko podporządkowaniu niedzieli interesom ekonomicznym. We *Wspólnym Słowie* Kościoła katolickiego i luterańskiego znajdujemy zdecydowane zdanie: „Niedziela musi pozostać pod ochroną”. Jest ona bowiem „niezastąpionym dobrem kultury społecznej”²². Kościoły chrześcijańskie w Niemczech zdają sobie sprawę, że w globalnym społeczeństwie usług zasięg prawnych regulacji musi się stawać coraz szerszy. W *Oświadczeniu* (z września 1999 r.) w sprawie ochrony niedzieli przypominają odpowiednim organom ustawodawczym na szczeblu gminnym, krajowym, federalnym, a także na szczeblu europejskim, ich obowiązek ochrony niedzieli. Tylko takie „szeroko zakrojone regulacje dotyczące ochrony niedzieli są w stanie oddać sprawiedliwość kulturowemu znaczeniu”. Zgodnie z rozstrzygnięciem Federalnego Sądu Administracyjnego Niemiec z dnia 19 września 2000 r. w zakładach produkcyjnych praca w niedzielę jest dopuszczalna tylko wtedy, gdy jej zakaz mógłby doprowadzić do zaprzeczenia wyników pracy. Jest zaś niedopuszczalna wówczas, gdy ma służyć wzrostowi produkcji, obniżce kosztów lub modernizacji zakładu²³. „Praca w niedzielę jest nie do pogodzenia ani z tradycją chrześcijańską, ani

---

¹⁸ A. Dylus, *Niedziela w epoce globalizacji gospodarki*. W: *Niedziela w społeczeństwie pluralistycznym* s.39.

¹⁹ „Kathpress” 2000 nr 275 s. 2.

²⁰ „Berichte und Dokumente” 67:1988 s. 27-62.

²¹ „Herr Korr” 42:1988 s. 182-187.

²² „Społeczeństwo” 1997 nr 3 s. 399-484.

²³ Dylus, jw. s. 47.

z zasadami świeckimi”²⁴ W obronie niedzieli występują także socjologowie kultury, a nawet instytucje świeckie o charakterze ponadkrajowym.

Parlament Europejski w Strasburgu w znaczącej większości wypowiedział się za niedzielą jako dniem odpoczynku. W uzasadnieniu wskazywano na racje religijne, rodzinne i kulturowe. Charakterystyczne, że w trosce o ratowanie niedzieli parlamentarzyści odwołują się do mobilizowania wszystkich sił społecznych, ponad granicami ideologicznymi²⁵ Problem niedzieli był także przedmiotem debat w Sekretariacie Unii Europejskiej w Brukseli; brali w nich udział przedstawiciele Konferencji Europejskich Kościołów. Takich inicjatyw można by wskazać więcej. Pojawiły się one już w pod koniec lat siedemdziesiątych²⁶

W niektórych krajach niedziela doczekała się ochrony konstytucyjnej. Na przykład art. 140 niemieckiej ustawy zasadniczej stanowi, że niedziela jest dniem „odpoczynku i duchowego wytchnienia” Oczywiście państwo nie wyznacza sposobu owego „wytchnienia” (*Erhebung*)²⁷ Poprzez zakaz pracy zarobkowej otwiera jedynie obywatelom wolną przestrzeń dysponowania czasem wolnym pozostawionym im do dyspozycji zgodnie z zapotrzebowaniami kulturowymi.

Europa, naznaczona przez dwa tysiące lat kulturą chrześcijańską, musi na powrót odwołać się do swej tradycji – i to pod groźbą utraty punktu odniesienia dla własnej tożsamości. Tak zwane Orędzie z Mariazell, podpisane przez przewodniczących Konferencji Episkopatów ośmiu krajów uczestniczących w Pielgrzymce Narodów do Mariazell na zakończenie Środkowoeuropejskiego Dnia Katolików w dniu 22 maja 2004 r., postuluje, aby zachować tradycję niedzieli wolnej od pracy jako dnia większego odpoczynku, gdyż „jest to dla chrześcijan dzień święty, dzień świętowania przed Bogiem i z Bogiem, dzień wdzięczności za dzieło stworzenia i odkupienia oraz dzień rodziny”²⁸

Normy prawa zwyczajowego lub prawa publicznego do niedawna w większości krajów europejskich dobrze chroniły niedzielę. Ich skuteczność wzmacniała kultura prawna i etos względnie homogenicznych społeczności. Jednakże

²⁴ Tamże s. 40.

²⁵ Zob. Apel przewodniczącego Katolickich Związków Austrii (AKV) J.M. Martinka w „Kathpress” 2000 nr 275 s. 2.

²⁶ Nadolski, jw. s. 45-52.

²⁷ Dylus, jw. s. 42.

²⁸ Orędzie z Mariazell „Pokażcie Chrystusa ludziom w Europie” „Anamnesis” 2004 nr 4(39) s. 19.

we współczesnym globalnym „społeczeństwie usług”, wobec nacisków ekonomicznych, wielokulturowości i pluralizmu, sprawa prawnej ochrony niedzieli przez państwo, które ma pozostać religijnie i światopoglądowo neutralne, nie jest już tak oczywista, jak jeszcze do niedawna. Również Europa doświadcza dziś swej multikulturowości i ogromnego pluralizmu.

Niedziela jest jedyną instytucją kościelną sugerującą i kształtującą sens, umożliwiającą wspólnotę, pozwalającą na troskę o dobra i wartości niezauważalne na co dzień; niedziela wyzwala, wymaga pozytywnie krytycznego zaangażowania w społeczne i światowe perspektywy²⁹

Dziedzictwo kulturowe niedzieli domaga się imperatywu obrony dnia Pańskiego, gdyż jest niezbywalnym powszechnym dobrem kultury człowieka i społeczności.

Jest sprawą oczywistą, że epifania niedzieli w sprawowaniu liturgii realizować się będzie w napięciu między wiernością Bogu a wiernością człowiekowi. Ta ostatnia wierność oznacza branie na serio uczestnika liturgii, uwzględnianie jego podmiotowości. Wierność Bogu, jak i człowiekowi winny wypływać z tej samej miłości³⁰ Nie należy przeciwstawić służby Bogu i służby człowiekowi. Im bardziej sprawowanie liturgii niedzieli jest służbą Bogu, tym większą ma szansę stania się służbą człowiekowi. Im więcej liturgia jest służbą człowiekowi, tym intensywniej staje się ona służbą Bogu. W nawiązaniu do Mt 25, 34-46 im więcej służba człowiekowi jest ludzka, w sensie autentycznej służby całemu człowiekowi, tym mocniej zbliża się do serca liturgii³¹

4. KU POSZUKIWANIOM NOWYCH „RYTUAŁÓW” ŚWIĘTOWANIA NIEDZIELI

Znaczenie bogactwa duchowego i kulturowego niedzieli w przeszłości wiązało się z faktem, że świętowanie było w jakimś sensie samo przez się zrozumiałe. Świadomość ta rytualizowała się w całokształcie życia między innymi przez ubiór niedzielny, styl spędzania czasu wolnego itp. Ryty pomagają, dają orientację dla kształtowania życia – i to jest szczególnie ważne w przypadku tracenia własnej identyczności. Jeżeli proces sekularyzacji

²⁹ H. Halter. *Sonntag*. W: tenże (red.). *Neues Lexikon der christliche Moral*. Innsbruck 1990 s. 694.

³⁰ Jan Paweł II. *Catechesi tradendae* nr 55.

³¹ P. M. Zulehner. *Gottesdienst als Menschendienst*. *Diakonia* 30: 1999 s. 93-94.

zminimalizował znaczenie świętowania niedzieli, a wspomniane ryty stały się już mało nośne, to powstaje problem, jak w obliczu dokonujących się zmian kulturowych ukazywać uzasadnienia świętowania niedzieli, zgłębienia jej sensu, by nadal oddziaływała na kształt kultury humanistycznej, przyjaznej człowiekowi.

Zachodzące zmiany sprowadzić można szczególnie do dwóch dziedzin: nakazu świętowania niedzieli i wolności człowieka. Najpierw daje się zauważyć wyjątkowo widoczną różnicę między świętowaniem niedzieli w ubiegłych wiekach a w obecnym społeczeństwie. Społeczeństwo współczesne określa się jako industrialne, co w konsekwencji pociąga za sobą ekonomiczne aspekty świętowania. Z drugiej strony jest to społeczeństwo wolności, wręcz kultu wolności, które z kolei stwarza społeczno-psychologiczny wymiar dnia Pańskiego.

W tradycji kulturowej, posługując się pewnym uproszczeniem, można zauważyć, że świętować niedzielę znaczyło odpoczywać³². Odpoczynek pozostaje ważnym elementem kultury niedzieli, aczkolwiek nie jedynym. W dziedzictwie kulturowym niedzieli należy go rozumieć nie tylko jako odpoczywanie, co raczej wzrost i pomnażanie kultury. Niedziela nie może być traktowana tylko jako dzień wolny od pracy, lecz w wymiarach jakościowych. Oznacza to równocześnie konieczność ukazywania wszystkich wymiarów odpoczynku. Materialny odpoczynek jest warunkiem radowania się Bogiem – spoczynku w Bogu. Nie oznacza jednak bezczynności, należy do ludzkiej godności, „odpoczynek jest rzeczą świętą”³³, w niedzielę staje się on domem sensu poprzez czas poświęcony Bogu, bycia z innymi i „u siebie”, poprzez lekturę, słuchanie muzyki, oglądanie wystaw itp. Odnotowujemy współcześnie tworzenie się pewnego rytuału będącego ukonkretnieniem wspomnianych elementów. Prognozującym zjawiskiem jest tworzenie się „rytuału kultury niedzieli” jako pewnego stylu przeżywania niedzieli. Należy zauważyć, że w przepowiadaniu niedziela traktowana jest od strony obowiązku Eucharystii niedzielnej, brak natomiast pozytywnego ukazywania stylu przeżywania niedzieli poza czasem Mszy świętej. Także katecheza nie tworzy rytuału, który przecież jest wielowymiarowy, posiada walor terapeutyczny, likwiduje chaos, przynosi uspokojenie³⁴.

³² Nadolski, jw. s. 47.

³³ DD 65

³⁴ Nadolski, jw. s. 48.

Proponując formy twórczego odpoczynku w niedziele, trzeba pamiętać, że życie współczesnego człowieka stało się mocno dyrektywne – określone przez pracodawcę. Człowiek stoi przez cały tydzień pod imperatywem wypełniania obowiązków. Stąd można mówić, z pewną parafrazą, o jakiejś nawet hipertrofii dyrektywności³⁵ W kontekście obowiązku świętowania niedzieli prowadzi to nawet do niezdolności, nieumiejętności „zniesienia w sensie psychicznym” wolności dnia Pańskiego. Człowiek po prostu gubi się praktycznie, a z drugiej strony zagrożony jest mentalnością pragmatyzmu. Ukazywanie pewnej „rytualności” niedzieli jako drogi jakości życia, do bardziej osobowego stylu przeżywania niedzieli, jest więc wyjątkowo potrzebne. Stąd też zachodzi potrzeba dobrej antropologicznej katechezy o niedzieli, dobrej celebracji uprzednio przygotowanej liturgii niedzielnej, roztropnego tworzenia rytuału indywidualnego i rodzinnego przeżywania niedzieli.

PODSUMOWANIE

O wartości duchowej i kulturowej niedzieli decyduje jej istota i treść teologiczna prawd wiary, których jest epifanią. O jej kulturowej wartości świadczy dwudziestowiekowa tradycja kształtowania kultury narodów, społeczeństw, wyznań chrześcijańskich. Niedziela jest pierwotnym dniem świątecznym Kościoła, świętowaniem dzieła Stwórcy, dniem zmartwychwstałego Pana i daru Ducha Świętego, paschą tygodnia, dniem ósmym – zapowiedzią wieczności, dniem wiary, radości, odpoczynku i solidarności. Niedziela to dzień Pana, dzień człowieka, dzień Kościoła, dzień Eucharystii, dzień wspólnoty, dzień ewangelizacji. Jednym z celów i skutków zgromadzenia niedzielnego jest udzielenie pomocy każdemu z jego członków, by mógł utrzymać w sobie wiarę i nadzieję, które są źródłem radości chrześcijańskiej. Odpoczynek niedzielny pozwala sprowadzić do właściwych proporcji codzienne troski i zajęcia: rzeczy materialne, o które tak bardzo zabiegamy, ustępują miejsca wartościom duchowym; osoby wśród, wśród których żyjemy, odzyskują prawdziwe oblicze, gdy się z nimi spotykamy i nawiązujemy spokojną rozmowę. Niedziela jest symbolem dnia odpoczynku, dnia radości, dnia miłości.

---

³⁵ M. Erni. *Tag des Zornes, Tag der zähren*. W: t e n z e (red.). *Sonntag der Kirche liebstes Sorgenkind*. Zürich 1982 s. 28.

Przez świętowanie niedzieli odnowione oko chrześcijanina zobaczy wszystko w nowym świetle, mianowicie w świetle Zmartwychwstałego: kontemplacja wyzwala z niewolnictwa spraw, miłość zastępuje kalkulację, dar interes. Współczesna kultura coraz bardziej otwiera się na dziedzictwo wartości duchowych świętowania niedzieli. Na progu trzeciego tysiąclecia chrześcijaństwa świętowanie niedzieli pozostaje kluczowym elementem chrześcijańskiej tożsamości i chrześcijańskiej kultury.

BIBLIOGRAFIA

- Armogathe J., Boulnois R. O.: Święto: Bóg pośród Ludzi. „Communio” 15:1995 nr 3 s. 3-8.
- Baumgartner J.: Der Sonntag – Tag des Herrn. Freiburg 1978.
- Bianchi E.: Niedziela dniem Pana, dniem człowieka. Poznań 1998.
- Bergamini A.: Niedziela cotygodniowa celebracja Paschy. W: t e n ż e. Chrystus świętem Kościoła. Kraków 2003 s. 81-96.
- Dias M.M.: Niedziela dniem żywotności Kościoła i miłości. „Communio” 15:1995 nr 3 s. 109-115.
- Galli N.: Le feste familiari – loro importanza e incidenza educativa. Brescia 1974.
- Guardini R.: Der Sonntag, gestern, heute und immer. Mainz 1994.
- Heinz H.: Przyszłość chrześcijańskiej niedzieli we współczesnym społeczeństwie. Kryzys niedzieli jako kryzys życia. „Communio” 15:1995 nr 3 s. 116-130.
- Hernandez E. J.: Uomo in festa. Napoli 1998.
- Kowalski J.: Humanistyczny wymiar niedzieli. W: Niedziela dzisiaj. Sacrum w życiu społecznym. Red. J. Krucina. Wrocław 1993 s. 133-149.
- Komorowska J.: Przemiany świątecznej kultury rodziny w przemysłowo miejskim otoczeniu. „Communio” 2:1982 nr 3 s. 79-91.
- Lipiński R.: Dzień Pański w Kościołach. „Collectanea Theologica” 1999 nr 2 s. 113-123.
- Marcot A.: Przykazanie święcenia niedzieli. „Studia Theologica Varsaviensia” 30:1992 nr 2 s. 5-26.
- Nadolski B.: Kocham niedzielę. Poznań 1997.
- Niedziela dzisiaj. Red. J. Krucina. Wrocław 1993.
- Nagy S.: Sakralny charakter niedzieli. „Communio” 2:1982 nr 3 s. 17-25.
- Ratzinger J.: Znaczenie Dnia Pańskiego. „Communio” 15:1995 nr 3 s. 39-59.
- Ritzer G.: McDonaldyzacja społeczeństwa. Warszawa 1999.
- Rojewski A.: Współczesne zagrożenia niedzieli niemieckojęzycznych publikacjach teologiczno-pastoralnych. „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 1994 nr 4 s. 268-280.
- „Roczniki Teologiczne” 47:2000 nr 8 (Liturgika; zeszyt poświęcony niedzieli).
- Slenczka N.: Der symbolische Ort individueller Freiheit. Die Sonntagsarbeit verträgt sich weder mit christlicher Tradition noch mit säkularen Grundsätzen. „Frankfurter Allgemeine Zeitung” 1999 nr 292.
- Sobczyk W.: Zagrożenia dnia Pańskiego „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 34:1981 s. 31-38.

Trigo J. S.: Nakaz niedzielny: udział w Eucharystii i powstrzymanie się od pracy. „Communio” 15:1995 nr 3 s. 79-95.

Vloet J. van der: Antropologiczne znaczenie niedzieli. „Communio” 15: 1995 nr 3 s. 60-70.

CELEBRATING SUNDAY
AS CHRISTIANITY'S SPIRITUAL AND CULTURAL HERITAGE
IN THE UNITING EUROPE

Summary

Sunday, or the Lord's day, has formed the culture of Europe and contributed to preserving it. Sunday is an inalienable common good of the culture. The values that it proposes are the best warrants for a humanist and peaceful Europe. This is why in the long run Sunday as a cultural good cannot be separated from its religious origin and its effect on the culture of Europe. That day is the most important symbol of what Christianity has given to Europe and to the world: constant preaching the good news about Jesus' Resurrection, celebration of the victory over sin and death, involvement in work on man's complete liberation. Guarding the Christian meaning of Sunday we help Europe take care of an important part of its spiritual and cultural heritage. The Christian communities in Germany and Austria demanded that Sunday should by law be a day free from work, protesting in numerous declarations against subjecting it to economic interests. There is a need for a good anthropological catechesis about Sunday, of a good celebration of formerly prepared Sunday liturgy, and of a wise formation of an individual and family rite of spending Sundays. Sunday is the Church's first feast, the celebration of the Creator's work, the day of the resurrected Lord and the gift of the Holy Spirit, the Pasch of the week, the eighth day — a prediction of eternity, the day of faith, joy, rest and solidarity. At the threshold of the third millennium celebrating Sunday is still the key element of the Christian identity and Christian culture.

Translated by Tadeusz Karłowicz

Słowa kluczowe: niedziela, kultura niedzieli, świętowanie, dziedzictwo kulturowe niedzieli, jednocząca się Europa.

Key words: Sunday, culture of Sunday, celebration, Sunday's cultural heritage, uniting Europe.